

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Název projektu	Rozvoj vzdělávání na Slezské univerzitě v Opavě
Registrační číslo projektu	CZ.02.2.69/0.0./0.0/16_015/0002400

Dolování dat

Statistika v kontextu dolování dat

Jan Górecki

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Obsah přednášky

- Typy statistických metod
  - Kontingenční tabulky
  - Regresní analýza
  - Diskriminační analýza
  - Shluková analýza
-

- A formal science that deals with collection, analysis, interpretation, explanation and presentation of (usually numerical) data.
-

- **Deskripční** – cílem je popsat základní charakteristiky daných dat
  - **Konfirmační** – cílem je potvrdit resp. vyvrátit zkoumanou hypotézu
  - **Explorační** – cílem je “objevit” možnou hypotézu, která je podporovaná daty
-

Kontingenční tabulky

- zjišťování vztahu mezi dvěma kategoriálními veličinami

čtyřpolní tabulka

	Úvěr ano	Úvěr ne	Σ
Vysoký příjem	a_{11}	a_{12}	r_1
Nízký příjem	a_{21}	a_{22}	r_2
Σ	s_1	s_2	n

Kontingenční tabulky

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

χ^2 test:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^R \sum_{j=1}^S \frac{(a_{ij} - o_{ij})^2}{o_{ij}} = n \times \sum_{i=1}^R \sum_{j=1}^S \frac{\left(a_{ij} - \frac{r_i \cdot s_j}{n} \right)^2}{r_i \cdot s_j}$$

pro $\chi^2 \geq \chi^2_{(R-1)(S-1)}(\alpha)$ předpokládáme
závislost mezi X a Y

Regresní analýza

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

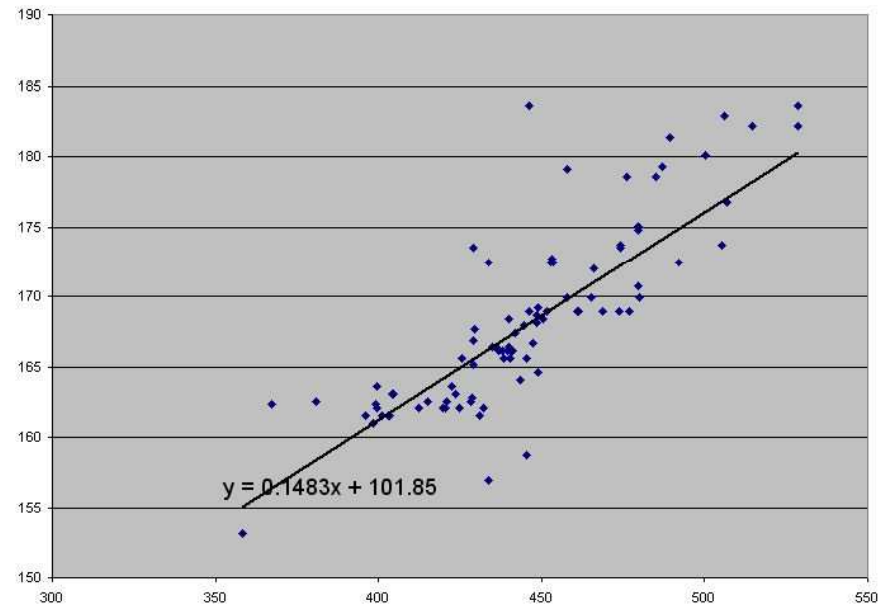
- zjišťování funkční závislosti jedné numerické (spojité) veličiny na jiných numerických veličinách

lineární regrese pro dvě veličiny x a y :

$$y = \beta_1 x + \beta_0 + \varepsilon.$$

Hodnoty koeficientů (β_1 a β_0) se zjišťují pomocí:

Metoda nejmenších čtverců

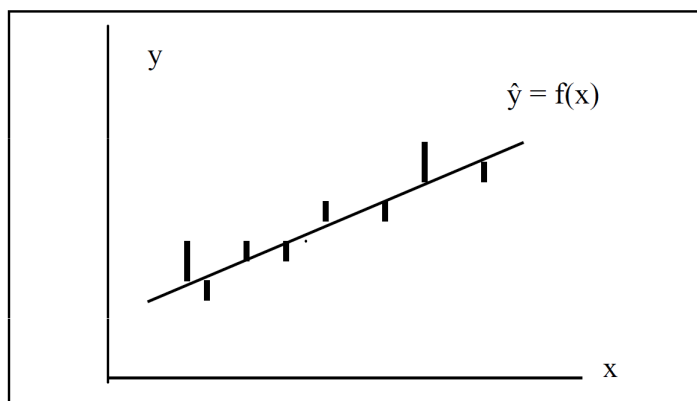

Metoda nejmenších čtverců

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- Tato metoda minimalizuje rozdíly mezi pozorovanou hodnotou y a očekávanou hodnotou $\hat{y}=f(x)$ spočítanou v tomto případě na základě funkce $\beta_1x + \beta_0$

- uvažujeme druhou mocninu (kvadrát, čtverec) těchto rozdílů:

$$(y - f(x))^2$$

Úlohu pro n pozorování lze tedy formálně zapsat jako hledání

$$\min \sum_{i=1}^n (y_i - f(x_i))^2$$

Diskriminační analýza

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

- pro odlišení příkladů patřících do různých tříd
- ke každé třídě (hodnotě nominální veličiny) c_j , $j=1, \dots, R$ existuje (diskriminační) funkce f_j taková, že

$$f_j(\mathbf{x}) = \max_i f_i(\mathbf{x})$$

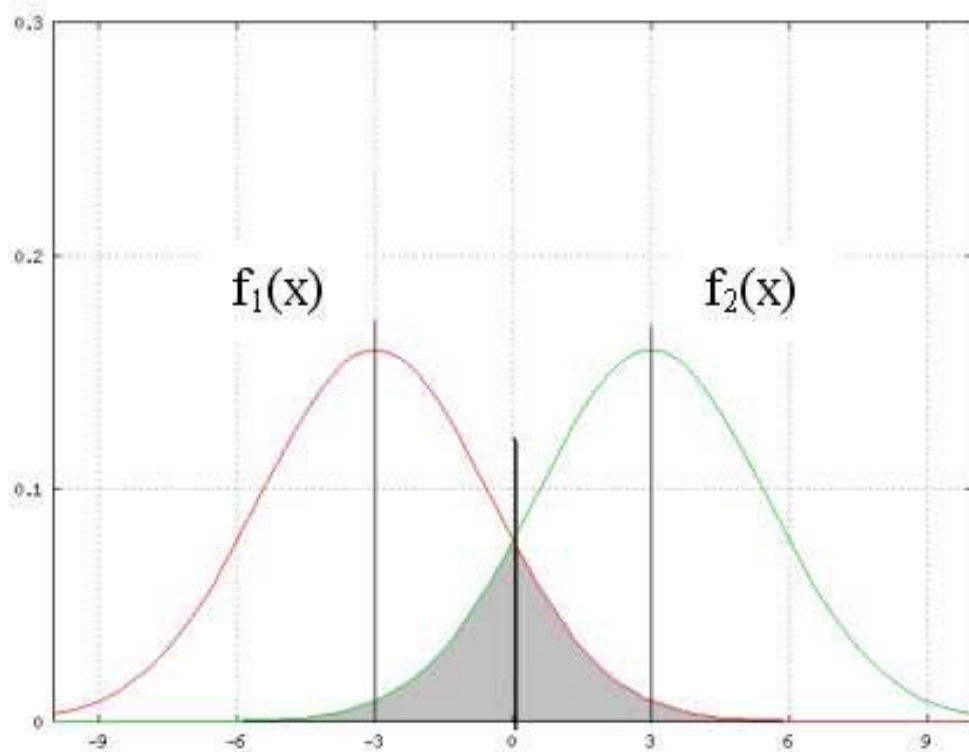
právě když příklad $\mathbf{x}=[x_1, x_2, \dots, x_v]$ patří do třídy c_j .

---

f_1 i f_2 stejný rozptyl

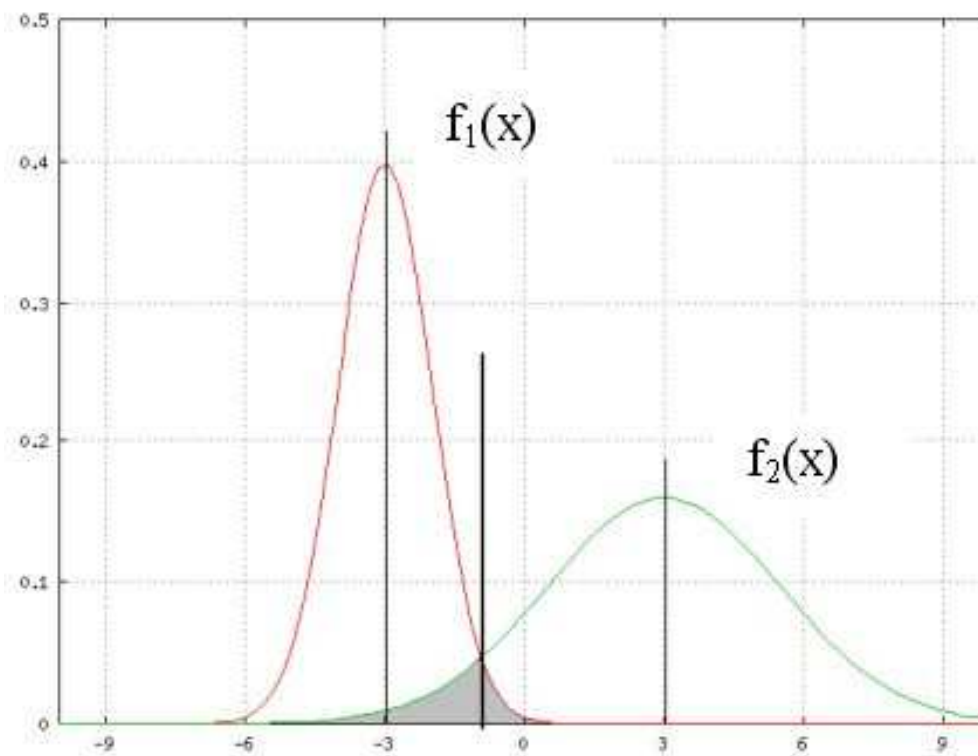
SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

f_1 a f_2 různý rozptyl

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

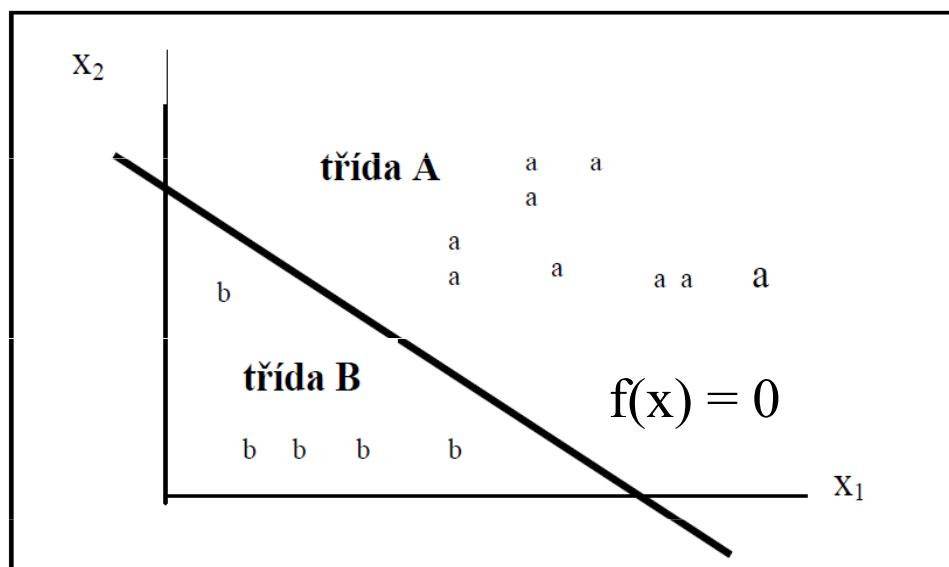
Lineární diskriminace do dvou tříd

$$f_j = q_{0j} + q_{1j}x_1 + q_{2j}x_2 + \dots + q_{vj}x_v$$

$j=1,2$

$$f(x) = f_1(x) - f_2(x).$$

Lineární a kvadratická diskriminační analýza

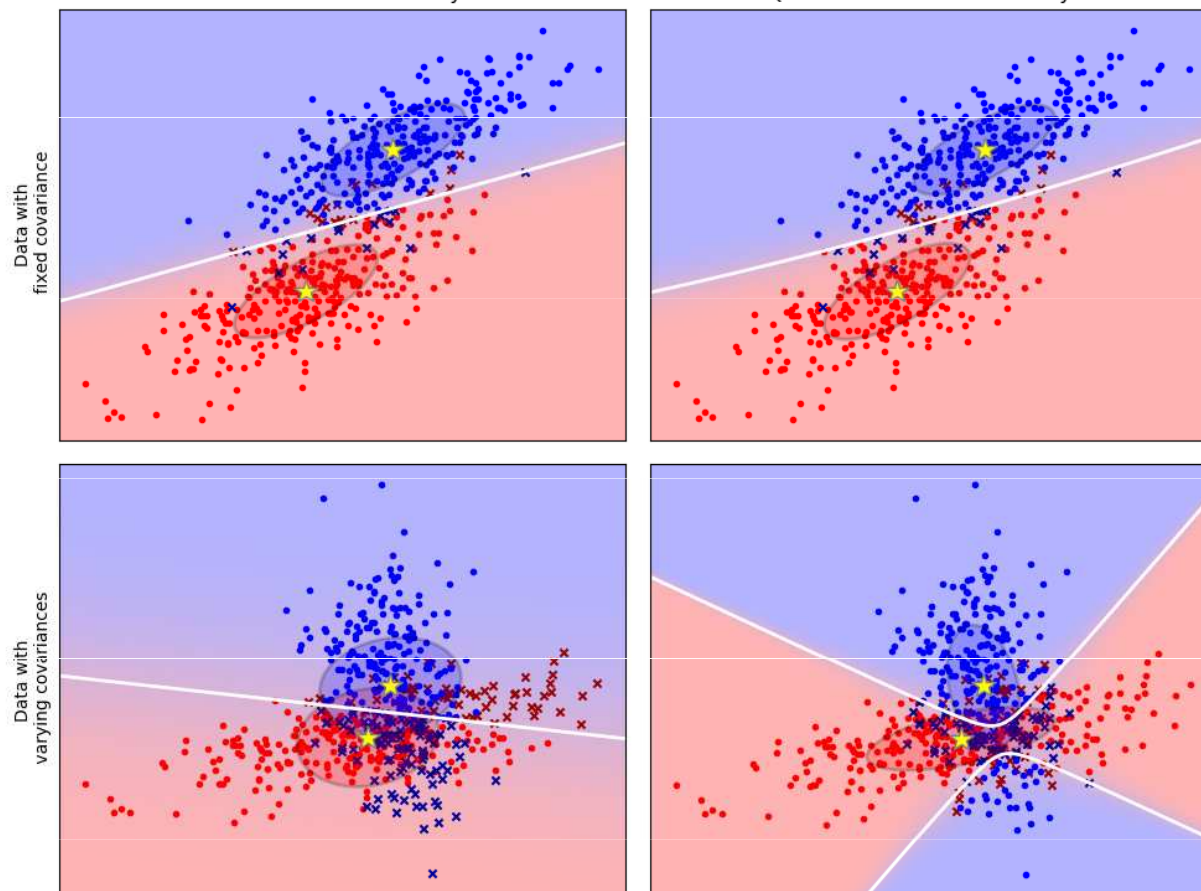

**SLEZSKÁ
UNIVERZITA**
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

Linear Discriminant Analysis vs Quadratic Discriminant Analysis

Linear Discriminant Analysis

Quadratic Discriminant Analysis

Shluková analýza

- slouží pro nalezení skupin (shluků) navzájem si podobných příkladů
- Např. dva příklady $\mathbf{x}_1 = [x_{11}, \dots, x_{1m}]$ a $\mathbf{x}_2 = [x_{21}, \dots, x_{2m}]$

Eukleidovská vzdálenost

$$d_E(\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2) = \sqrt{\sum_{j=1}^m (x_{1j} - x_{2j})^2}$$

Hammingova vzdálenost

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

$$d_H(\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2) = \sum_{j=1}^m |x_{1j} - x_{2j}|$$

Čebyševova vzdálenost

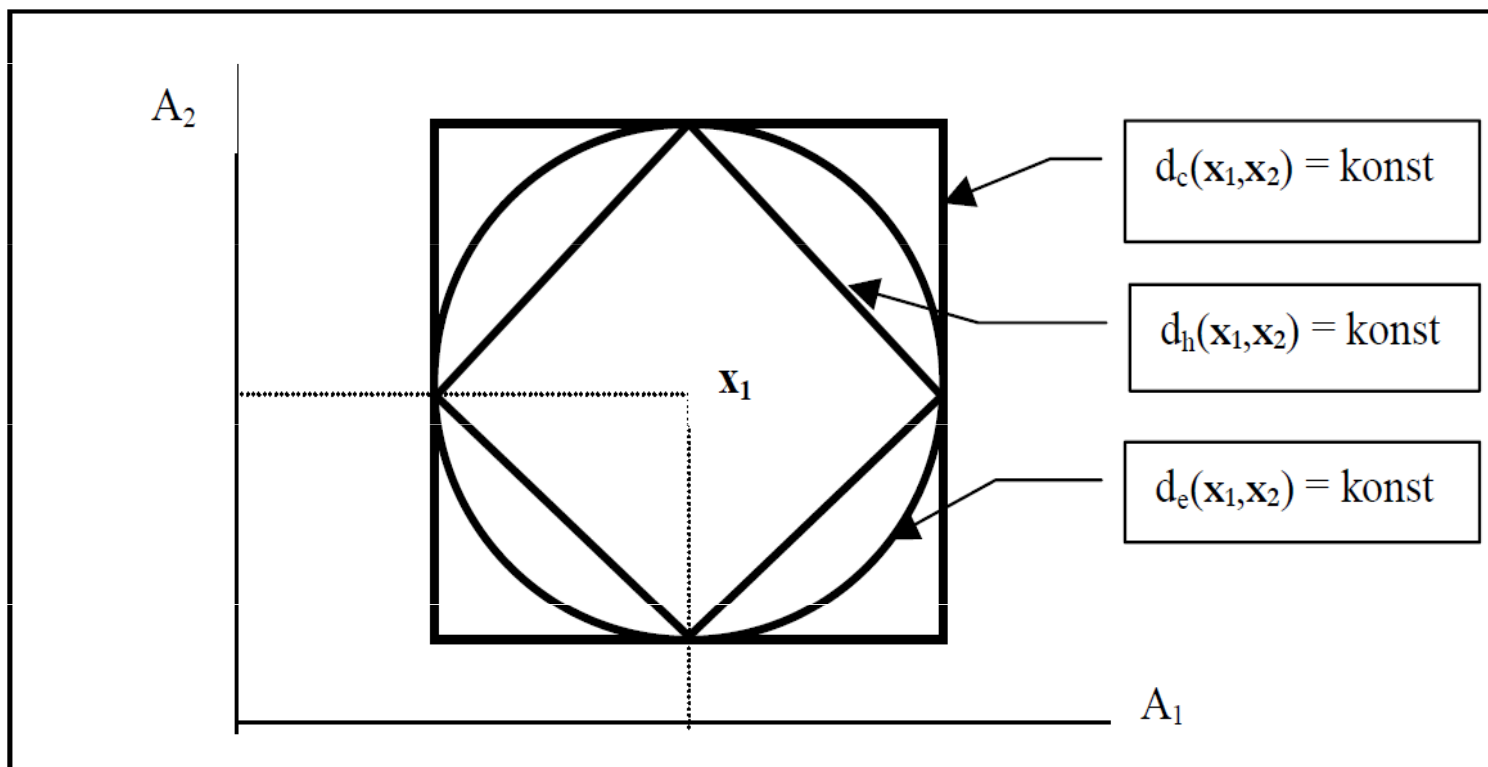
SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

$$d_C(\mathbf{x}_1, \mathbf{x}_2) = \max_j |x_{1j} - x_{2j}|$$

Rozdíl mezi $d_H(x_1, x_2)$, $d_E(x_1, x_2)$ a $d_C(x_1, x_2)$

- Výše uvedené míry vzdálenosti závisí na měřítku veličin. Proto je třeba veličiny normovat
  - Konkrétní hodnota se obvykle dělí nějakou jinou hodnotou:
    - směrodatnou odchylkou
    - rozpětím (max-min).
-

- hierarchické shlukování,
  - metoda *K*-středů (*K*-means clustering).
-

Hierarchické shlukování

Při hierarchickém shlukování se obvykle postupuje metodou „zdola nahoru“. Začíná se tedy v situaci, kdy každý příklad tvoří jeden samostatný shluk. Postupně se pak jednotlivé shluky spojují, až skončíme s jedním shlukem obsahujícím všechny příklady

Algoritmus hierarchického shlukování

Inicializace

1. urči vzájemné vzdálenosti mezi všemi příklady
2. zařaď každý příklad do samostatného shluku

Hlavní cyklus

1. dokud je více než jeden shluk
  - 1.1. najdi dva navzájem nejbližší shluky a spoj je
  - 1.2. spočítej pro tento nový shluk jeho vzdálenost od ostatních shluků

Vzdálenost mezi shluky

- *metoda nejbližšího souseda* - vzdálenost mezi shluky U a V je dána minimem ze vzdálenosti mezi jejich příklady

$$D(U, V) = \min_{k,l} d(\mathbf{x}_k, \mathbf{x}_l), \mathbf{x}_k \in U, \mathbf{x}_l \in V$$

- *metoda nejvzdálenějšího souseda* - vzdálenost mezi shluky U a V je dána maximem ze vzdálenosti mezi jejich příklady

$$D(U, V) = \max_{k,l} d(\mathbf{x}_k, \mathbf{x}_l), \mathbf{x}_k \in U, \mathbf{x}_l \in V$$

- *metoda průměrné vzdálenosti* - vzdálenost mezi shluky U a V je dána průměrem ze vzdálenosti mezi jejich příklady (n_U je počet příkladů ve shluku U a n_V je počet příkladů ve shluku V)

$$D(U, V) = \frac{1}{n_U n_V} \sum_{k=1}^{n_U} \sum_{l=1}^{n_V} d(\mathbf{x}_k, \mathbf{x}_l)$$

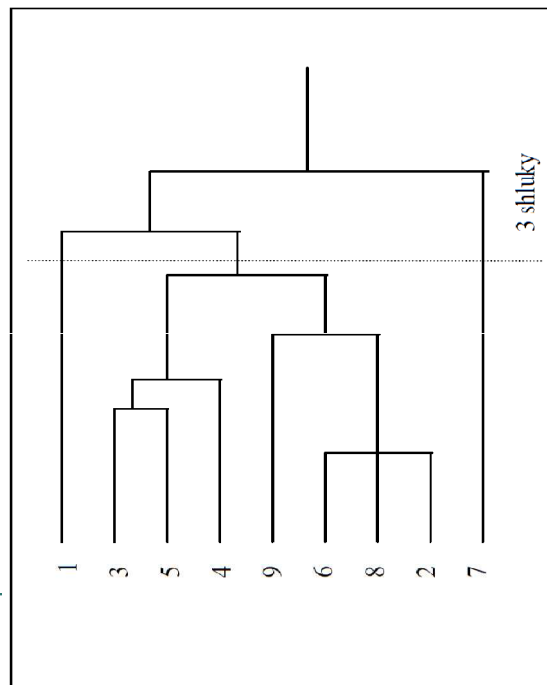
- *centroidní metoda* - vzdálenost mezi shluky U a V je dána vzdáleností mezi středy shluků.

$$D(U, V) = d(\mathbf{u}, \mathbf{v}), \mathbf{u} \text{ je střed shluku } U \text{ a } \mathbf{v} \text{ je střed shluku } V$$

Dendrogram

- Proces hierarchického shlukování bývá zachycen v podobě tzv. dendrogramu. Ten ukazuje (odspoda nahoru) postupné spojování shluků počínaje očíslovanými příklady. Optimální počet shluků zde není předem znám, odvodíme ho až rozbořením výsledků – tak, že někde dendrogram „rozřízneme“

Metoda K -středů

SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

1. urči centroidy pro všechny shluky v aktuálním rozkladu (v prvním opakování zcela náhodně)

2. pro každý příklad $\mathbf{x}$

2.1. urči vzdálenosti $d(\mathbf{x}, \mathbf{c}_k)$, $k=1, \dots, K$ kde $\mathbf{c}_k$ je centroid k -tého shluku

2.2. urči centroid $\mathbf{c}_l$ tak, že $d(\mathbf{x}, \mathbf{c}_l) = \min_k d(\mathbf{x}, \mathbf{c}_k)$

2.3. není-li $\mathbf{x}$ součástí shluku l (k jehož centroidu $\mathbf{c}_l$ má nejbližší) přesuň $\mathbf{x}$ do shluku l

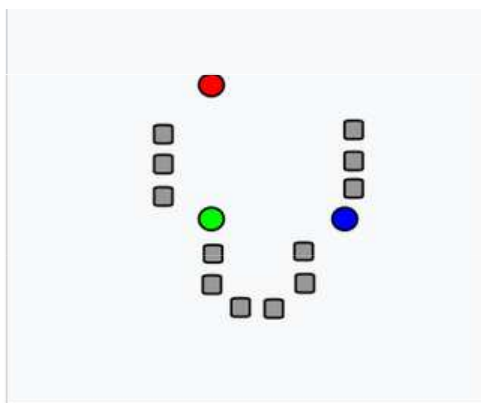
3. došlo-li k nějakému přesunu potom jdi na 1, jinak konec

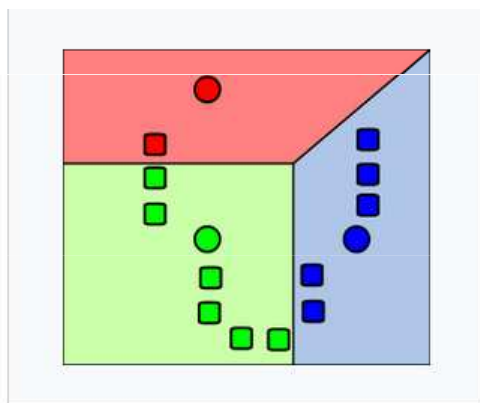
Ukázka algoritmu K-středů

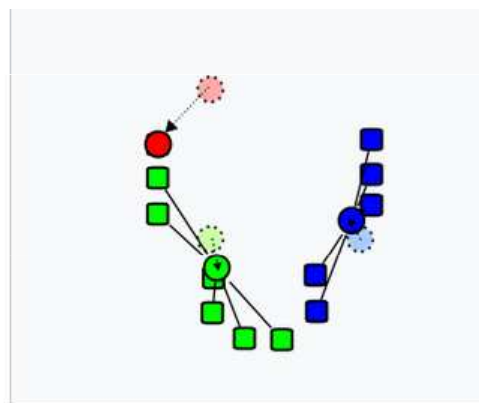
SLEZSKÁ
UNIVERZITA
OBCHODNĚ PODNIKATELSKÁ
FAKULTA V KARVINĚ

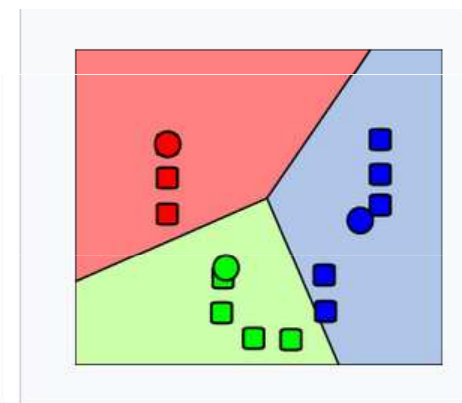
1. k výchozích centroidů (zde je $k=3$) se náhodně umístí v prostoru dat (shlukované objekty šedé, centroidy barevné)

2. Objekty se přiřadí nejbližším centroidům, čímž vznikne k shluků. Centroidy tak definují [Voroného teselaci](#) prostoru.

3. Přepočtou se centroidy shluků tak, aby šlo o těžiště objektů, jež patří do těchto shluků.

4. Kroky 2 a 3 se opakují, dokud nedojde k ustálení ([konvergence](#)).

Děkuji za pozornost

Některé snímky převzaty od:
prof. Ing. Petr Berka, CSc. berka@vse.cz